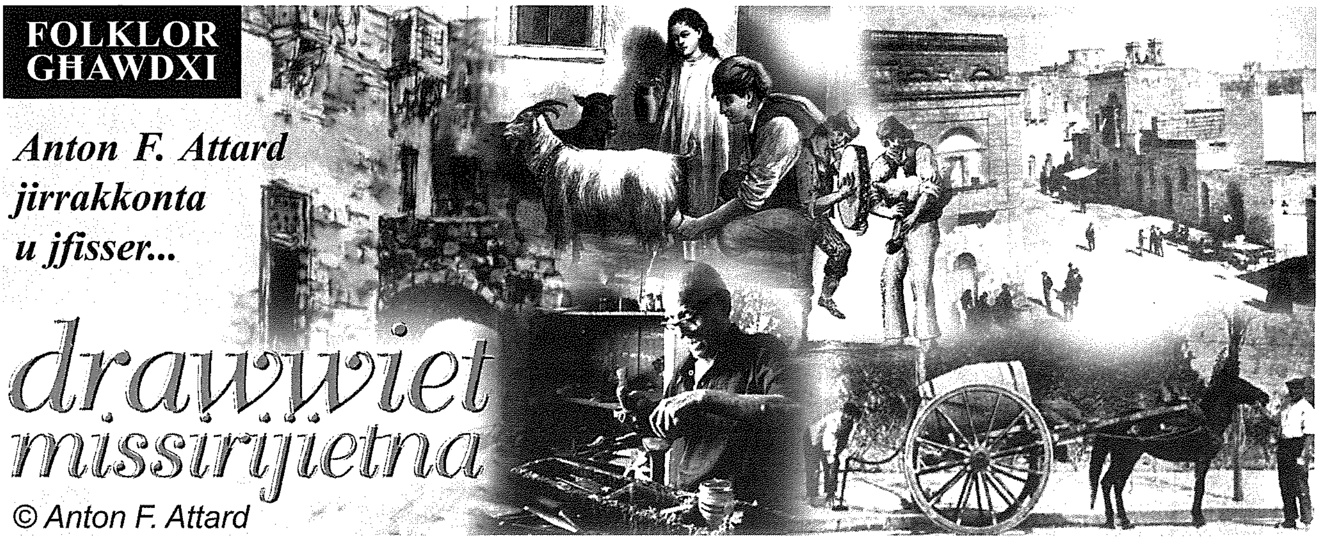

IS-SNAJJA' QODMA F'GĦAWDEX

(Id-Dsatax-il Parti)

FRAN U ĦOBŻ

2. Il-Forn tal-Ħatab

Ix-Xogħol fil-Forn tal-Ħatab

Il-forn ta' dari, bħal dak ta' llum, ma kienx ikun fih biss il-forn proprju fejn isir il-**ħami**, imma kien ikollu taqsimiet oħra. Il-**għaġna** kienet issir f'kamra kbira li kien ikun fiha bejn ħames u sitt **injiebi** jew **lenbijiet** fejn issir il-għaġna. Fit-tarf ta' din il-kamra kien ikun hemm il-**forn** proprju fejn isir il-ħami. F'xi naħa oħra kien ikun hemm il-**maħżen tal-ħatab** fejn il-furnar iżomm ħażna ta' ħatab ħalli meta jiġi biex jaħmi jkollu minnu biżżejjed biex ikun jista' jaħarqu fil-forn. Il-furnar kien ikollu wkoll kamra oħra fejn iżomm id-dqiq li jġibulu n-nies biex jagħġnu. Xi nies oħra kienu jiġu huma stess biex il-ħobż jagħġnuh huma.

Dari l-fran tradizzjonali kienu jkunu mibnija u ċċangati bil-ġebel. Dan kien ġebel apposta maqtugħ mill-istess blata minfejn kien jinqata' l-ġebel għall-kwiener. Hawn min isejjaħ din it-tip ta' blata bħala 'blata ħadra', u minn x'uħud magħrufa bħala ġebla tar-ratba. Barrieri magħrufa kienu jinsabu 'l isfel mill-Pax Flour Mills, il-magna tad-dqiq ta' l-Erbgħa (illum l-Arcadia), fejn kienu jaħdmu l-aħwa Wenzu u Ġużepp Xuereb, bil-laqam "ta' Dawwar", mir-Rabat, Għawdex, minn fejn San Ġorġ tal-Ħaġar. Il-**blata ħadra** hija l-ewwel saff ta' blat tal-franka u tinsab dritt taħt is-saff tat-tafal u fuq is-saff l-artab tal-globiġerina. Din il-blata hija komuni ħafna f'Għawdex u rari f'Malta u għalhekk anki għall-fran ta' Malta kienu jieħdu ġebel u **ċangaturi** minn Għawdex biex bihom jibnu l-fran.

Il-Forn

Il-forn fejn isir il-ħami tal-ħobż u ikel ieħor kien ikun bħal kamra ġejja għat-tond b'saqaf sura ta' koppla. L-art tiegħu kienet tkun taċ-ċangatura. Il-kobor tiegħu kien jitkejjel bit-tmien tad-dqiq magħġun ħobż li jesa'. Fejn ikun hemm il-**bieba tal-forn** kien ikun hemm bħal bank imsaqqaf bi ħnejja. Fuq dan il-bank kien ikun hemm il-**qwieni**, **qanja** f'kull ġenb. Fuq ir-riħ tal-bieb tal-forn kien ikun hemm **iċ-ċumnija** tal-forn. Din kienet tintrefa fuq barra, minn ġewwa għad-dritt u minn barra tagħlaq f'ċirka ta' żewġ terzi tal-bażi tagħha, biex tkun b'saħħitha. Fuq nett kien ikollha **kappell tal-ħadid** biex l-ilma tax-xita ma jinżilx ġo fiha.

Biex jaħmi l-forn il-furnar kien jitfa' ħatab kemm ikollu bżonn u jaħarqu. Meta l-forn ikun kiesaħ, irid iżjed ħatab biex jinħema sewwa. Jekk ikun għadu sħun ikun irid inqas. Il-furnar ikun jaf li l-forn saħan sewwa għax il-ġebel tiegħu jibda **jibjad** filata filata. Meta jkun inħema sewwa, il-furnar inaddaf il-forn mill-irmied bil-**ġebbieda** u jitfgħu fil-qanja. Imbagħad jaqbad il-**kenniesa**, li tkun xi ftit imxarrba, u biha jkompli jnaddaf il-forn sewwa biex qiegħ il-ħobż ma jiġix kollu **laċis** (l-*ashes*, irmied).

Għodod tal-furnar u oġġetti oħra

Il-lenbi. Bħalma diġa' għidna, il-għaġna tal-ħobż kienet issir fil-lenbi li kellu s-sura ċirkulari minn fuq u minn isfel xorta. Din kienet tkun mibnija fil-post u kienet tkun baxxa biżżejjed biex min jagħġen ikun jista' jagħmel saħħtu mal-għaġina. **L-injiebi kienu jkunu ta' daqsijiet differenti għal għaġniet differenti, l-iżgħar in-naħa tal-qanja, minħabba s-sħana, fejn il-għaġna ssir malajr, u l-ikbar in-naħa tat-tarf l-ieħor. L-injiebi kien jissejħu għall-għaġna li tista' ssir fihom: tan-nofs tomna, tat-tomna u ftit, tat-tomna u nofs, u hekk.**

Il-furkettun. Dan kien speċi ta' midra li biha l-furnar kien idaħħal il-qatt tal-ħatab u xewk fil-forn biex jaħmi l-forn.

Il-fekrun. Din kienet tkun lasta li qabel kienet pala u li tkun inħarqet, li biha l-furnar jiftaħ il-ħatab biex tgħaddi l-arja u hekk jaqbad iżjed.

Il-ġebbieda. Il-ġebbieda kienet tkun magħmula minn biċċa

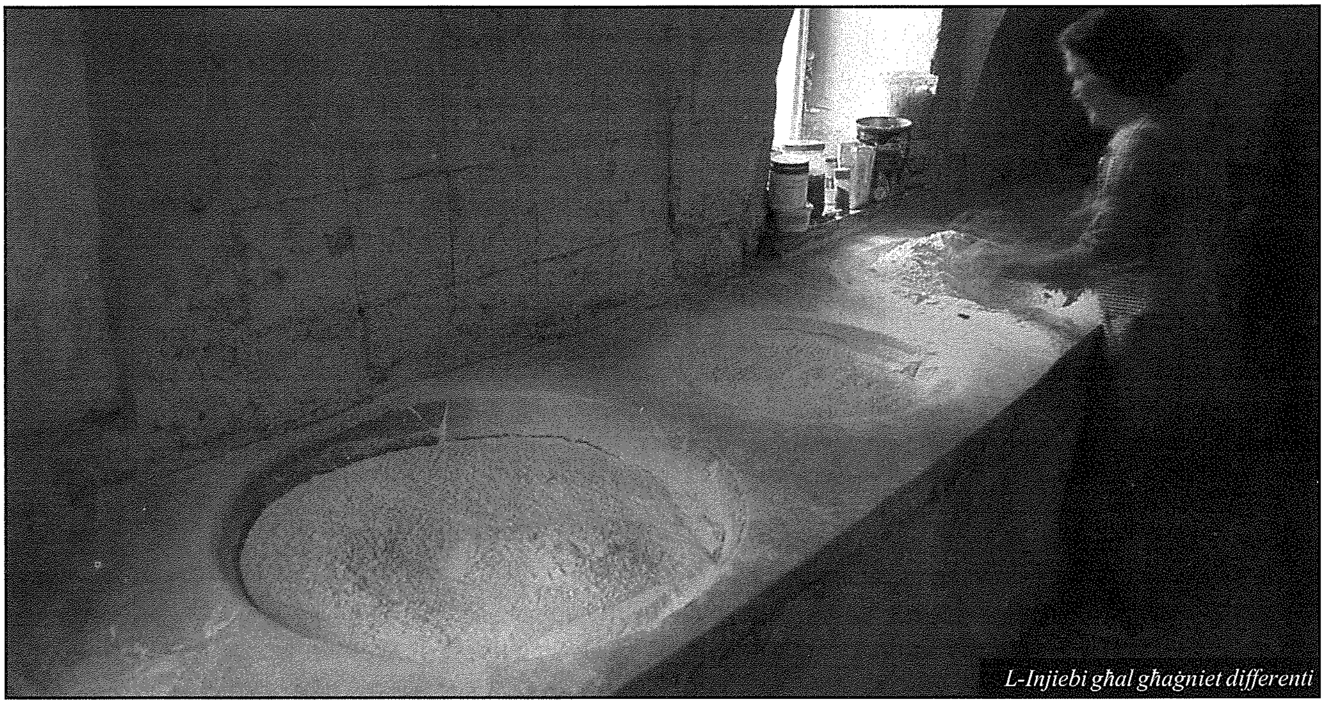
L-Injiebi għal għaġniet differenti

landa ta' tank sura ta' nofs qamar b'lasta mwaħħla minn nofsha biex, wara li jinħaraq il-ħatab, jiġbed l-irmied biha.

Il-kenniesa. Din kienet tkun xkora marbuta ma' lasta kemxejn imxarrba biex biha l-furnar jiknes il-**qiegħa tal-forn**.

Il-qanja. Dan kien il-post maġenb il-bieba tal-forn fejn il-furnar jarmi l-irmied li jkun għadu bil-ġamar. Fih kien ikun hemm kaldarun bl-ilma u kien ikun imgħotti biex jisħon. Dan l-ilma, imsejjaħ ***ilma tal-qanja***, jingħad li kien tajjeb ħafna għas-saħħa u bosta nies kienu jkunu jridu jixorbu minnu.

Il-banju tal-kenniesa b'wited (bl-Ingliż *peg*) fuqu kien il-post fejn il-furnar jaħsel il-kenniesa. Dan il-banju kien ikun fuq waħda min-naħat tal-forn biex jintlaħaq malajr.

Pala tal-ħadid. Din kienet biċċa għodda biex biha l-furnar jaqbad l-irmied għadu jaħraq u bih isodd il-fil ta' taħt il-bieb tal-forn.

Sodda tal-ħobż. Is-sodda tal-ħobż kienet bħal tavlar xi ftit kbir fejn il-furnar iqatta' l-għaġna u jagħmel il-ħobż biex jitla'.

Strippa u tavla: it-tavla kienet tkun tistrieħ naħa fuq ħoġor il-forn u n-naħa l-oħra fuq l-istrippa li tinġieb b'xi ħames ħobżiet fuqha, biex il-furnar, wara li **jinfarina** l-pala, jiġifieri jitfgħalha ftit dqiq biex meta jdaħħal il-ħobża fil-forn din tiżloq ħelu ħelu minn fuq il-pala u ssib postha mill-ewwel għax imbagħad il-ħobż ma stajtx tmissu għax timmarkah.

Il-platt tad-dqiq. Dan kien platt bid-dqiq ġo fih li kien jinġabar billi kull min jagħġen jitfa' ponn dqiq fih. Kien jintuża mill-furnar ħalli jitfgħu fuq il-pala biex il-ħobż meta jkun għaġina ma jeħilx magħha.

Merk il-ħobż jew **għeliem il-ħobż** kienu dawk is-sinjali li l-furnar kien jagħmel biex il-ħobż ta' klijenti differenti jkun jingħaraf; eżempji: ***il-boċċa, il-fettul, il-qarsa, il-qatgħa, iz-zokk tas-silla,*** u ***t-tibna,*** lista mogħtija minn Toni Calleja, Għasri, li missieru kien bil-forn.

Il-pala. Din kienet biċċa għodda mill-aktar meħtieġa u li mingħajrha l-furnar ma jistax jaħdem; trid tkun ta' l-injam tal-fagu biex biha l-furnar idaħħal il-ħobż fil-forn. Il-ħobż tradizzjonali li jsir fil-forn tal-ħatab jissejjaħ **ħobż tal-Malti**.

Il-mara fil-forn

Qabel xejn irridu ngħidu li dari ħafna drabi x-xogħol tal-għaġna tal-ħobż kienet tmur tagħmlu l-mara tad-dar meta jmissha, u xi drabi anki r-raġel. Id-dqiq ma kienx jiġi lest mingħand **tal-mitħna**. Għalhekk kienet trid taħseb għalih minn xi jiem qabel. Id-dar kien ikollha **fossa tal-qamħ** fid-**dar tat-tiben**, li kienet kamra kbira fejn jinħażen it-tiben. Il-fossa kienet tkun fit-tiben biex il-qamħ ma jumdax u jeħżien. Mela, kienet tieħu kemm kien ikollha bżonn minn dan il-qamħ jew maħlut (qamħ u xgħir), taħslu sewwa u tnaqqih miż-żrar irqiq li jista' jkun baqa' fih.

Imbagħad kienet tieħu dan il-qamħ jew maħlut għand it-**taħħan** biex jitħnu bil-mitħna tiegħu **tar-riħ** jew **tal-miexi**. Meta ġew il-magni jaħdmu bil-mutur, naturalment kienet tmur għand **tal-magna**. Issa meta l-qamħ jintaħan kien ikun jonqsu li jitgħarbel. Id-dar kien ikollhom **għeriebel** żgħar b'toqob ta' finezza differenti biex isir it-tgħarbil u mill-qamħ kien joħroġ mhux biss id-**dqiq** imma wkoll il-**qxura** jew **granza**, u s-**smida** jew **nuħħala**. Is-smida l-aktar fina kienet tissejjaħ **smid**. Kien hemm ukoll is-**smid tal-qamħ ir-rum** li jitimgħu minnu t-trabi jew inkella għall-mard fejn kien ikun hemm min ibati bl-istonku.

B'dana kollu hawn ta' min igħid li meta l-imtieħen saru mekkanizzati, dawn l-egħriebel kienu jkunu fil-mitħna stess u għalhekk kien joħroġ kollox bil-lest mill-mitħna.

Il-granza, il-qxura u n-nuħħala kienu jagħtuhom lill-annimali. Id-dqiq biss kien jintuża biex minnu jsir il-ħobż.

(jissokta)